

Véres panorámák tavaszán.

A Galilei Kör márciusi ünnepért.

*Megint Tavasz s én írásom, én lelkem,
Megint távolból csattogsz csak haza,
Soha rosszabbkor, soha így megverten.
Éjesebb gyászba sohse hullt a szikra,
Sohse volt még ily szomorú a világ,
Írásom, lelkem, fitogtasd a derűt
S ragyogd otthon ifjúi társaidra,
Kiknek föl kell szíveinket emelnünk,
Valahányszor a Nap-posta Tavaszt hoz
S kik, ha ez a vén Föld meg is Veszett,
Tárt karokkal esengünk a Tavaszhoz,
Mert végtelen és féktelen a szerelmünk.
S egy borzalmak-nyögette kicsi ország
Egyedüli jókedve mi vagyunk:
Szívünk szakad, de mégis vidor orcák.*

*Kintről: felénk tátott föld-szakadékok,
Bent: a régi sötétség, főr telem,
Ijedősöknek meghalni elég ok:
Halál kaszál gazos kertünknek alján,
Úri sírásók s zsebrákok dűlnak itt bent,
Kövér papok árusítják az Istent
S döglevegő leng a Tavasz fuvalmán.
S nekünk, ha végítélet jönne is,
Úgy kell állnunk, mintha hinnők, hogy győzünk:
Minden magyar, ki ifjú, dong s dühöng,
Száz harctérinél nekünk külömb hősünk.*

*Szép szemben állni ezernyi pokolnak
 S kis itthonunkban harcolni ki rendet,
 Mikor körülünk véresen loholnak
 Nép-óriások, századok, világok
 És trónok és ősi álmok remegnek,
 Keresni egy bús, kis országnak álmát,
 Mikor az ég piros sátra alatt
 Játszódnak le hőhéros panorámák
 S mikor olyan kis gondja a világnak,
 Hogy nem tisztul Hunnia piszkos ólja.
 E tavaszon én, ifjú társaim,
 Százszor szentebb minden máskorinál
 Lelkünk erős, tavaszi riadója.*

*A História talán rántaposhat,
 De mi itt bent tápláljuk a tüzet
 És égetünk mindent, mi régi, poshadt.
 Jöhet akármilyen romlás, összeomlás,
 Nekünk mindegy: ide nem jöhet rosszabb.
 A Föld mozog, én ifjú feleim,
 S mi rátesszük lábunk a magyar rögre
 És esküszünk: mozdulni fog ez is
 S minden mostanit jobbal pótolunk,
 Vagy minden vész itt, ámen, mindörökre.*

ADY ENDRE.

KRÓNKA.

A létszámemelés és az újabb haditerhek

kérdése foglalkoztatja megint a magyar politika intézőit. Mikor az állampolgárok szűkös jövedelmei ellen tervezett újabb merényletről megemlékezünk, lehetlen újra el nem ismételni mindazt, amit hasonló alkalmakkor mondani szoktunk, hogy ezek a hadügyi kiadások, a nagy méretű és tökéletes hadügyi fölszereltség mennyire megokolatlan és időelőtti minálunk. A modern, erős, nagy hadsereg a fejlett kapitalizmus velejárója. A kapitalista termelés bizonyos körülmények között erős katonaság nélkül nem volna fenttartható és azonkívül a kapitalista terjeszkedési törekvés, a gyarmatosítás is, nélkülözhetlenné teszi a nagy hadsereget. Ha így az iparos Ausztriában természetes és megokolt a nagy hadsereg, minek az nekünk, az ipar nélkül való nyomoruság korszakában élőknek? Az ország nem tudja levetni még magáról a középkort reprezentáló, pusztító nagybirtok jármait, de azért a modern kapitalista társadalmi rend összes, nálunk csak luxusszámba menő berendezéseinek költségeit is viselni tartozik. A nagy hadsereg és a lehetlenül sokféle költséges bürokratizmus is az ország legrettegetesebb szerencsétlenségei közé tartoznak. Kezdetleges szakadozottságunkban, feudális elmaradottságunkban a kapitalizmus még — sajnos — inaktív terhei is ránk nehezdednek, és a magyar „közteherviselés” szerint nem azokra, akik könnyű szerrel viselnék el ezeket a terheket.

Morgan,

az amerikai milliárdosok egyik legjelentékenyebbje, a hatalmas amerikai acéltröszt feje, a napokban meghalt. És ilyenkor szentimentális lelkek elábrándozhatnak azon, hogy a halálban mindannyian egyenlők vagyunk. A rettenetesen nagy vagyonok ura a természeti törvényszerűségnek éppoly kevésbé tud ellentállani, mint a híd alatt tanyázó nyomorult koldus. És mikor e kezdetlegesen demokratikus érzésű lelkeket ez a ténymegállapítás megelégedéssel tölti el, nem gondolnak arra, hogy a „nagy” ember halála környezetére, az események menetére, mindama szervezetre és intézményre, amelyeken szinte korlátlanul uralkodott, sincs lényegesen nagyobb hatással, mint a koldus halála az ő szűk körű érdekelttségére.

Szinte zúg a fejük a számoktól, mikor olvassuk, mi minden uralkodott, mi mindennel rendelkezett a nagyészű amerikai milliárdos. Magánvagyonát 300 millió dollárra (1500 millió korona) becsülik. Magánvezetése alatt állott bankoknak, részvénytársaságoknak és vasutaknak tőkéi 26 ezer millió dollárra rúgnak. Magának az acéltrösztnek, mely tudvalevően Morgan kezdeményezésére alakult, 1000 millió dollár az alaptőkéje. Morgan halála után a sok nagy vag von utódaira száll, az acéltröszt, a bankok, a vasutak s egyéb vállalatok kormányrudja mellé más valaki áll, aki hasonlóan vagy kevésbé tehetséges, mint az elhunyt pénzfejedelem. De minden halad a maga útján zökkenés nélkül tovább. A bányákban és gyárakban a rettenetes munka, az emberi munkaerő legraffináltabb kizsákmányolása tovább folyik, az üzleti burokokban tovább dolgoznak, a korrupt amerikai közigazgatással tovább csinálják a nagyszabású panamás üzleteket és a részvényes urak épp úgy, mint eddig, ezentúl is hűségesen jelentkeznek évenként a busás osztalékért. A kapitalista termelőrend legtökéle-

tesebb berendezésében amilyen az amerikai, az egyén szerepe mind jelentéktelenebbé törpül. Bár az iniciatívát, találékonyt, üzleti leleményt kitűnően jutalmazták, bármily jelentékeny egyéniség kidőlése sem állítja meg a monumentális gépezet működését. Egy szög kihullott a gépből, a kovács másikat ver helyébe és a kerekek, transzmissziós szíjak, a füst, a gőz, a zaj és a piszok hazájában a csodálatos emberi erőfeszítés tovább viszi nehéz igáját. A nagyszerű szervezetet egy-egy ember nem bírja megbontani.

A Marconi-eset.

Ez az eset most történt Angliában. Lloyd George pénzügyminiszter és Sir Rufue Isaac igazságügyminiszter vettek az amerikai Marconi-féle részvénytársaság részvényeiből ezer-ezer darabot. Történetesen van egy angol Marconi-féle részvénytársaság is, amely a miniszterek részvényvásárlása idejében szerződésre készült lépni az angol kormányra. A két társaság között más összefüggés nincsen, mint a nevek s a vállalat tárgyának azonossága. A miniszterek egyébként veszítettek az üzlet mellett.

Amidőn pedig az első gyanúsítás felütötte fejét, hogy a miniszterek részvényvásárlása nem volt teljesen korrekt, a meggyanúsított miniszterek sajtópert indítottak és a legszélesebb körű parlamenti vizsgálatot kérték maguk ellen. A bizottság előtt a keresztkérdések áradata közben, napokon át teljes fényt derítettek az ügyre a megvádoltak; magánéletük legegységesebb adatait, magánvagyonuk állását feltűntető kimutatásokat, pénztári könyveket stb. bemutatták, a bizottsággal vállvetve küzdöttek a valóság felderítésén s az eredmény az lett, hogy Anglia felszabadult egy nagy lidércnyomás alól.

A Marconi-pör dolga bőségesen nyújtja az analógiákat. A különbség az angol népképviselő és a magyar osztályképviselő, az angol közéleti erkölcs és a magyar korrupció között klasszikusan visszatükröződő ebben az ügyben. Lukács kegyetlen cinizmusa a Déry-perben, – amely csak egy teljes erkölcsi poshadás talajából fakadhatott – és az angol miniszterek férfias helytállása a közvélemény megfeszült érdeklődése mellett: – jelképezik az állami élet teljességét egyfelől és annak elzúllását másfelől. Angliában pedig az általános választójog ée a népparlament rendszere áll fenn.

Benn maradt a munkapártban

Zichy János gróf. Június óta sok szó esett róla. Amióta szuronyos parlamentben hoznak törvényeket, akadtak, akik őt tették meg az alkotmány mentő őréül. Zichy az – hallottuk –, aki Tisza terveinek gátat szab; ő az, aki a fegyveres kordont nem tűri. Nagy befolyású férfiú. Jeles egyéniségének hiányát bőven pótolja, hogy bejáratos a legfelsőbb helyekre. Zichy hagyta terjedni a híreket, de a kormánynak hű tagja maradt. Szuronyos kordon és választójogi svindli mellett egyaránt kitartott. Ekkor jött a Déry-pör. Látszat szerint a kormány megbukott. Ez volt a közhangulat s bizonyos, hogy a kormány soha gyengébben nem állott. Zichy ekkor hirtelen lemondott. Nemcsak menekült a dicstelen bukás elől, amely elkerülhetetlennek látszott, hanem joggal hihette is, hogy váratlan sakkhúzásával ő lesz a legkormányképesebb férfiú. A trükk azonban hatástalan maradt, Lukácsékat nem menesztették, a munkapárt pedig epés és lekicsinylő nyilatkozattal tüntetett

Zichy ellen. Zichy pedig, a puritán férfiú, aki menekülvén a bukottnak látszó kormányból, azoknak adott igazat, akik panamakormánynak nevezik azt –, erre megállott és bennmaradt az összevásárolt pártban. Ha kormánybuktató trükkje nem sikerült, legalább jövő kormányképességét igyekezett megmenteni. Ennyit ér Zichy gróf nemes cselekedete. Azok a radikálisok pedig, akik azt hitték, hogy Zichy gyenge tettétől „új idősámítás” kezdődik, ugyebár: rossz időjósok?

Marx károly halálának
30. évfordulójára.

In memoriam

Minden szocialista munkás, a haladás minden gondolkodó híve Marx halálának harmincadik évfordulóját ünnepli ma a mester iránti változatlanul rajongó, szerető megemlékezéssel.

Valóban harminc hosszú év választana el bennünket a naptól, midőn a minden idők legnagyobb „forradalmár-tudósa” megszűnt élni? Alig hihetünk az évek gyors tovatűnésének. A rohanó, annyi minden nagyot, hatalmasat, becseset magával ragadó, eltemető idő, mintha megállott volna Marx titáni alakjánál, mert »me meghagyott abból mindent, épen, változatlanul, teljes frissességében, mi Marxhoz köt bennünket.

Marx neve ma is forradalmat jelent a tudományban. Tanítása ma is jellegje a legnagyobb népmozgalomnak, mi valaha felrázta a társadalmakat – a szocialista munkásmozgalomnak.

Mivel járulunk mi is Marx emléke elé, mivel ünnepeljük önmagunkban méltóan annak emlékét, kinek, ha nézzük csodás életét és alkotásait, nem tudjuk, miben volt nagyobb; mint az élet ezernyi bajával küzdő férfiú, mint tudós, mint harcos vezér, mint szervező agitátor?

*

Évről-évre újabb és újabb könyvek, cikkek íródnak Marxról, Híre-neve egyre nő és tanításai új életre kelnek. Mindennapi dolgokról írt levelei jelentőséget nyernek azzal, hogy ő írta. Hétköznapi kijelentéseinek – nyomatéka van, mert ő mondta. Ifjúkori írásai – próféciák . . .

Szocialisták és antiszocialisták vele érvelnek. A szocializmus minden újabb gyakorlati és elméleti irányzata reá hivatkozik. Ő a megfelelőbbhezvetlen fórum, ő a vitázók utolsó, legfőbb argumentuma: „Marx mondta” . . . – Hinc omne principium, hue refer exitium . . .

*

Pedig mondják sokan – szocialisták is –, hogy Marx tanai, érvei közt sok elévültét, túlhaladottat találunk. Magának a két alapvető elméletének, az osztályharc és értéktöbblet elméletnek bástyáit is döngetik kívül-belül, ellenség és jóbarát egyaránt, vajjon sikerrel-e? Hisszük, hogy nem. E két elmélet lényege ma is kiindulópontja a tudományos szocializmusnak. A társadalmi fejlődés materialista felfogása tért hódít a polgári történetírók, szociológusok, művészek, írók, költők közt. Az értéktöbblet elmé-

letet pedig a nemzetgazdászok egyaránt kénytelenek elfogadni, valahányszor a tőkéstársadalom természetrajzát akarják megérteni vagy megértetni.

Lehet, sőt magától értetődő, hogy a Marx érvei, fejtegetéseinek nem egy eredménye téves. Ám Kautskyként: „Die *Methode* ist das Entscheidende am marxistischen Sozialismus, nicht die *Resultate*.”

És halljuk a polgári tudósok legsúlyosabb vádját Marx ellen: Csak rombolt, de nem épített, összezúzta a múlt évezredes hagyományait; a családot, a nemzetet, a társadalmat, de azok helyébe ujat, szebbet, jobbat nem állított. Sehol sem adta az ő társadalmi rajzát. Igaz a vád. Marx sehol sem mondja meg, milyen lesz az új társadalom.

Fourier és a többi utópista megcsinálták az ő új társadalmuk pontos tervrajzát. Cirkálómossal kimérték az alapot; kiszabták az egyén életét. Általában munkáikban a jövő lefestésének tekintetében semmi kívánni valót nem hagytak hátra. Csak éppen hogy társadalmiukból nem lett – semmi.

És Marx társadalmi? Múlt évi jelentésében közli a nemzetközi szocialista iroda, hogy *tízmilliót* meghaladja a szervezett szocialista munkások száma. Tízmillió öntudatos marxista szocialista! Itt van» azokban van Marx új társadalmi! A tízmillió szebb, jobb, boldogabb élet után törő, emberi, igazságos társadalmat felépíteni akaró munkás lelkében, gondolatában él, nő, fejlődik a Marx új – szociális társadalmi . . .

*

Azt mondtuk, Marx sehol sem adja az új, a szociális társadalom leírását. Tévedtünk. Marx *minden* munkájában az új társadalomról beszél. Midőn lefesti a mai rendszer rettenetes bűneit, midőn feltárja a mai társadalom visszasságának okait, megadja egyszersmind az ő társadalmának pontos képét is. Marx társadalmi: a mainak teljes ellentéte! Az a társadalom, hol nem lesz úr és szolga, elnyomó és elnyomott, kizsákmányolt és zsarolásból élő, hol a javak emberileg lehető igazságos elosztása mellett, lehető boldogságban, szabadságban, egymás iránti szeretetben élnek az emberek.

Nem olvastunk még soha minuciózusabb leírást, mint aminőt Marx ad munkáiban a jövő társadalmáról.

Ismét halljuk: Marx egyoldalú volt, tendenciózusan írt, feltétlenül a munkások mellé állt, akár volt objektív igaza, akár nem. Nevetséges vád. Marx nem is akart objektív lenni. Tudatosan min» dent a munkásság szempontjából nézett és irt meg. És lehetett-e más? Lehet-e harcban álló vezértől azt várni, hogy tárgyilagosan bírálja az eseményeket, hogy amikor harcolni és győzni kell – mindenáron, akkor előbb azt vizsgálja, melyik félnek is van igaza?

De hát a tárgyilagosság, ha ugyan van – egy az igazságossággal? Semmiesetre sem. Mert aki nem tárgyilagos, annak lehet

azért – igaza. És Marx nem mindig volt tárgyilagos, de mindig igaza volt, valahányszor a munkásság javáért küzdött – az uralkodó osztály ellen.

Mert az elnyomottaknak, valahányszor elnyomóik ellen küzdenek – mindig igazuk van.

*

Osztályharc! A leghatalmasabb jelszó, mit valaha a népek tudatába dobtak, hogy tette, harcra, új életre keljenek fel. A krisztusi szeretet jeligéje alatt két évezreden át éppen eleget gyűlöltek, harcoltak, rabolták, pusztították, gyilkolták egymást az emberek. A harc jelszava, a tisztító harcé alatt kell a békének, a szeretetnek, az igazságnak elkövetkezni.

Az osztályharc, mit most vívunk proletárok – a kapitalisták ellen, bizony a utolsó harc lesz. Ebben a harcban bizony a derekabb, a jobb fog győzni s elbukik, megsemmisül a gyöngébb. A győző erős, magához emelheti aztán a hitványabbat s megbocsáthat bízást az ellene oly sokat vétőnek, hiszen az többé nem árthat neki. . .

*

Marx emlékünnepe, róla szólva, írásai, tettei felett el-el gondolkodván, nem tudunk, csak a lelkesültség szaván irni. És tehetünk-e másként ma, midőn „egy emberöltő után” halljuk a földet rázó szavait: Világ proletárai egyesüljete! Amit veszthettek láncaitok csupán, de nyerhettek – egy új világot!...

És valóban látjuk gyűlni, egyesülni nemzetiség, faj és vallás különbség nélkül a világ minden proletárait, készen a nagy döntő harcra, Marx szavaival zászlóikon.

Nincs helye a gyásznak és a kritikának most.

Absint. . . neniae luctusque turpes et querimoniae . . .

Az északi szláv népeknek van egy mély értelmű mondájuk: Ilia a parasztyerek otthon ül a kuckóban lustán, tehetetlenül. Aki hozzáér, üti, rugdalja, szidja s ő ezt szótlan tűri, meg se moccan. Ám egyszer hozzávetődik egy öreg ember s addig nógatja a fiút, hogy menjen vele a forráshoz s igyék a korsójából, míg ráveszi. Ilia iszik a forrás vizéből s rettenetes erő száll tagjaiba. Oly roppant erőre kap, hogy égig érő rudat ver a földbe s megragadva azt végénél, megforgatja feje körül, mint a pereszlent...

A munkásnép maga tehetetlen volt Marx eljöveteleig, most az ereje tudatára ébredt proletárság rengeti a földet... *Bárd Imre.*

Figyelmeztetés.

Tisztelettel kérjük azokat az olvasóinkat, akiknek előfizetése április ekéjén lejárt, hogy előfizetési díjaikat a szétküldendő befizetési lapok felhasználásával mielőbb küldjék be. Minden fillér, amivel kevesebbet kell költenünk adminisztratív kiadásra, mozgalmunk anyagi erejét gyarapítja.

A kiadóhivatal

Greguss és a 48-as forradalom.

II.

(Az „igazi” szocialista.)

Az a politikai program, amelynek megvalósítását Greguss a forradalomtól követeli, megfelelő a verseiben kifejezett társadalmi felfogásának. Egy kiáltványban vágja a kormány elé követeléseit. Álláspontja a legradikálisabb jakobinizmus. Nem is maga írta kiáltványát, hanem egyszerűen lefordította és „a magyar nép figyelmébe ajánlja” Robespierre híres beszédét az alkotmányról, mely a forradalmak dialektikájával követeli és a bizakodó hit rajongásával áhítja a nép mindenhatóságát a kormányzók és hivatalnokok hatalmával szemben. Mindig aktuális lesz ez a beszéd a mindenrendű és rangú abszolutizmus ellen. Néhány részlete:

Ne felejtsetek el, hogy a közvéleménynek mindig szabad a kormányzókat megítélni, ezeknek sohasem szabad a közvéleményt erőszakolni.

Ha a közhatalom csak a közakaratot teljesíti, akkor szabadság és béke uralkodnak az országban; ha ellenkezőleg tesz, akkor szolgaság s lázongás következnek.

A nép, mihelyt nem félnek tőle, bilincsre van verve. Mi a kormány romlottságának forrása? A mértéktelen hatalom s a néptől függetlenség. Gondoskodjatok, hogy a nép jelen lehessen minden közgyűléseken, mert ő a szabadság és igazság egyedüli ellenőre. Különösen pedig úgy fogjátok a vezető vagy törvényhozó testületektől elvenni az ármány és ténykedés legveszesebb fegyvereit, ha azon iszonyú törvénykönyvet megsemmisítitek, mely a választói jog megalapításának ürügye alatt magát e jogot korlátozza és tönkreteszi.

A közhatalom két esetben lehet ellenmondásban a közakarattal: egyszer, ha a törvény nem közakarot; másszor, ha a hatóság törvényszegésre használja. Ez az a rémületes fejletlenség, melyet közrend, közbéke, törvényesség és kormány neve alatt a zsarnokok létrehoztak; mert mesterséggök az, hogy erőszakkal egyenként elnyomják a polgárokat, aztán mindnyáját rabjaivá teszik átkos szeszélyeiknek, melyeket e névvel diszesítnek: törvények.

Alkossatok igaz törvényeket, oh törvényhozók! S ti, hatóságok, gondoskodjatok, hogy lelkiismeretesen teljesítessenek! Minden működések csak egy legyen — s egy még soha fel nem tűnt látványt fogtok felmutatni a világnak: egy nagy, szabad s fényes népet!!

Mint Robespierre és a jakobinusok, Greguss is a legádázabb Karcot Js csak azért hirdeti, hogy elmúltával annál derűsebb nyugalom, annál nyugodtabb boldogság, örökkévaló szabadság következék. A férfi ne riadjon vissza a harc kockázatától:

A bajt ne féld! Ne gondolj veszteségre!
Elvégre révbe ér a hányt hajó. *(A férfihöz.)*

Csak a vajúdás kínjait kell kibírnia a szenvedő kornak:

Mért egykép a kín fogházai
Rongyos kunyhók s grófi termek?
— Ezek a kor szülfájdalmai,
S a szabadság lesz a gyermek. *(Az új kor küszöbén.)*

A kitarást örök eredmény fogja jutalmazni:

Kitartva győz a lélek!
Aztán mosolygunk a bajon,
S örömmiadvá zeng a hon:
Már most örökre élek. *(Kitartás.)*

Mindezzel még nincs elég adatunk arra, hogy a magántulajdont átkozó és a magyar népnek jakobinus beszédekét figyelmébe ajánló Gregusst a negyvennyolc forradalmárai közt elhelyezzük, hogy helyét ama radikális irányok közt, melyek ekkor kibontakoztak, kijelölhessük. Azonban megadja a kellő fogódzót egy másik írása, mely 1848-ban, ugyancsak az új alkotmány megvalósítása után jelent meg: az a kis tanulmány, melyet Rousseauról írt, mikor lefordította és kiadta a „Hitvallomását egy papnak.”

Az, amit eddig láttunk, Gregusst a harmincas, negyvenes esztendőök radikális politikai lírikusai közé iktatja. Ugyanazok az eszmények lelkesítik, ugyanazok a nyomorúságok kínozzák, amelyek Németországban Herweghet, Freiligrathot, Becket, nálunk Petőfit, Erdélyi Jánost.¹ Herweghet fordítja. Mint mindezeknek, néki ie mintája a júliusi forradalom költője: Beranger. Már ez is elég volna arra, hogy őt a kor polgári szocialista írói közé sorozzuk. A polgári szocializmus széles áramlatába ömlött akkor minden oly reformtörekvés, amely akárhonnan eredt is, terveiben és programjában érintette a kapitalisztikus fejlődés vajúdása közben keletkezett pauperizmust és proletarizálódási, s programjától azt várta, hogy megvalósulása ezt a pauperizmust és proletarizálódási meg fogja szüntetni. A szélső jakobinizmus a nagy francia forradalomban is, negyvennyolcban is elveivel és tetteivel túllépte a polgári társadalmat. A nagy utópisták társadalmi kritikájával és eszményeivel összevegyülve, a márciusi forradalmak előtt szocializmussá lett, amelynek főként a szegényebb, proletársorsban küzködő és feltörekvő polgári intelligencia volt a hordozója. Ezt a jakobinizmust találjuk meg Petőfinél, ennek közvetlen hatását látjuk Gregussnál abban, hogy Robespierret és Rousseaut fordítja. A jakobinizmus, a rémuralom volt a rousseaui társadalmi szerződés gyakorlati megvalósulása, Greguss Rousseau-fordítása tehát, úgy látszik, csak annál inkább megrögzíti őt a jakobinizmusban.

Ámde abban a kis tanulmányban, amelyet fordítása elé adott, Greguss végezetül azt mondja: „Tapsztalom, hogy szavaim tulmentek cél jókon s az eszmék .... gyakorta nem is Rousseau belvilágát világítják fel, csak enyimet és hasonlóimét.” Előbb pedig oly társadalomért rajong ez a bevezetés, melyben »már-már

¹ Petőfi ellen intézett támadása nem azt jelenti, hogy mások voltak a politikai és társadalmi törekvései. Az egész kifakadást az magyarázza, hogy Greguss, aki nagyon is egynek érezte magát a népszerű pesti liberális írókkal, Pesttől távol, magányosan, elszigetelten élt és nem tudott rá módot találni, hogy társaságukhoz kapcsolódjék. Vidéki szűkösségén elkeseredve, nagyon panaszkodik is a „Futár” első cikkében a pesti írók *céhgőgye* ellen. Ezért támadja a legnépszerűbb Petőfit. De csupán oly verseit szaggatja cafatokra, amelyeknek politikájához semmi közük: népdalait, szerelmes verseit, életképeit. Viszont két évvel előbb éppen politikai eszményeiért írt Greguss egy dicsőítő ódát Petőfihez, amelyben ócsárlóival szemben, a magyar Beranger-nek magasztalja Petőfit: ne törődjön a gúny és irigység szavával, övé a halhatatlanság:

Majd a magyar Beranger dalai
Mindenki ajkán fognak hangzani.

És még amikor támadta is, végül megenyhülten elismeri: „Petőfiben van lélek s kár volna, elvesznie.”

mindert kormány feleslegessé kezdend válni” És ha most ehhez hozzávesszük az Edzdalokból azt a verset, amelyben az „*imádott aranyborjú kuruzslata*” ellen „forr fel”, azt, amelyben az *átkos tulajdont* ostromolja, akkor meg kell látnunk, hogy Greguss gondolataiban már más is, több is van, mint jakobinizmus: határozottabb helyet kell számára kijelölnünk korának polgári szocializmusában.

A Rousseau-tanulmányból kitűnik, hogy Greguss bölcselő elmékedéseiben 48 előtt nem esküdött Hegelre, mint későbbi írásaiban, hanem az akkor már rég megoszlott hegeli iskola radikális osztályának volt a tanítványa. Halle volt az „ifjú hegeliánusok” egyik főfészke; itt jelent meg 1041-ig tudományos szemléjük, a Hallesche Jahrbücher, – Greguss pedig 1845-ben a hallei egyetem hallgatója volt. Itt került a kereszténységet, majd pedig minden pozitív vallást felforgató és leleplező teológusok és filozófusok: D. F. Strauss, Bruno Bauer és Feuerbach befolyása alá. Strauss és Bauer evangélium-kritikáját ismétli a Rousseau-fordításnak egy jegyzete, hol Greguss egyebek közt ezt mondja: „Azt, hogy az összes kereszténység az egy Krisztus műve, balhit nélkül senkisémet állíthatja. Nem Krisztus maga (aki nem is új vallást, de új társadalmi rendet akart behozni), hanem a Krisztusróli eszme fejleszté ki – mint az emberi haladás egyik fokát – a kereszténységet, üdvével és jajával; Krisztus, mint személy, csak alkalmi oka volt a kereszténységnek .... János, Máté, Lukács és Márk tele vannak ellenmondásokkal.” Egyébként a három bölcselő elméletei elvegyülve, összeegyeztetve jelennek meg a Rousseau-bevezetésben. A legfontosabb *Feuerbach* hatása. Ráismerünk Gregussnál Feuerbach humanizmusára, naturalizmusára és eudämonisztikus erkölcsstanára. Már korábról is fenmaradt Gregussnak egy levele, amelyben tervezett bölcséleti rendszerének középpontjául az embert jelöli ki. Most pedig így fejt ki Feuerbach humanizmusát:

Az ember . . . képezi a mindenségnek vagy világnak közepét, azért neveztetett nagyon helyesen kisvilágnak (mikrokosmos).

Vegyük zsinórmértékül a hasonlóság okelvét, mert ez a legbiztosabb, s tisztában vagyunk a mindenség fogalmával; tisztában vagyunk mindennel, ami az ismeretet, a hitet, az életet illeti.

Hármat veszek észre magamban: először testemet, másodsor az életerőt, mely testemben működik, harmadsor telkemet vagy öntudatomat. Ezen három elem képezi kicsinyben az *ember lényegét*, ezen három elem alkotja nagyban a mindenséget: itt van mindjárt a roppant anyagvilág, amely a mindenség teste; itt van aztán a természet, mint a mindenségnek szakadatlanul működő, minden porcikát keresztülható ereje; itt van végre az isten, a mindenség lelke vagy öntudata.

Az embernek feladata, hogy szeretetben egyesülve éljen, akaratát a boldogításra, minden erejét a szeretésre kell fordítania; célja pedig csak a tökéletesség lehet. Ugyancsak ezt a Feuerbachra valló szeretetet, boldogságot, élvezetet hirdető optimizmust fejezik ki a „Futár” egyik cikkének befejező sorai:

Hej, barátim! a világ nem sírkert, de gyönyörkert: fénylik a nap, illatot áraszt a liget, a vizekből jóltevé szellő emelkedik, lelkünkben az ész napja ragyog, magasztos célok nem hagyják megingani lépteinket, és mégis bánakodjunk? Azért élünk, hogy örüljünk!

A „Futár” előszavában pedig egész tisztán kimondja Feuerbach etikai programját: „*Emberszeretet a pont, ahonnan, – emberboldogság a pont, ahol indulok.*”

Gregussnak ez a bölcséleti álláspontja rendkívül jelentős társadalmi és politikai nézeteinek meghatározására. Mert így Greguss filozófiája ugyanaz volt, amelyből Németországban az úgynevezett „igazi” szocializmus sarjadt ki. Maguk Marxék is, miután megjárták az ifjú hegelianusok iskoláját, egy ideig Feuerbach hívei és igazi szocialisták voltak. Az igazi szocialisták Bauer és Feuerbach bölcséletét alkalmazták a gyakorlatra, a társadalmi életre, beléolvasztva a francia utópisták és Proudhon tanításának sok elemét. Ennek a polgári szocializmusnak két főképviselője: Moses Hess és Karl Grün. Elméletük gondolatmenetének vázlata ez:

A mai társadalomban tömérdek a nyomorúság és tökéletlenség. Azért van ez, mert az „igazi ember”, a „faji ember”, az ember által képviselt „egyetemes öntudat”, vagyis az „ember lényege” még nem érvényesült, még el van nyomva, még csak tökéletlen, töredékes külső formákban jutott kifejezésre. Ha az ember lényege érvényesül, nem kell majd sem pénz, sem tulajdon, sem törvény. A jogot a szellemi arisztokrácia, az intelligencia fogja képviselni. Az egész eddig volt történelem a ki nem fejlett, a „külsőiesült”, a tökéletlen ember történelme, amelyben az önzés uralkodott. Az „igazi” emberi társadalomban az ember lényegének fősajátságai: a szeretet és szabadság fognak uralkodni. Az önzést a szeretet, a magántulajdont a közösség, a törvényt és kormányt az ész fogja felváltani.

Greguss a francia utópisták közül csak Saint-Simonra és Louis Blancra hivatkozik. Nincs bizonyosság arra, hogy ismerte az igazi szocialisták munkáit, bár ennek ellenkezője cseppet se valószínű. De akár enélkül is: a közös filozófiai elméletből hasonló társadalmi elméletre jutott, mint az igazi szocialisták.

Greguss is az ember lényegének, az igazi embernek, az egyetemes öntudatnak érvényesülését követeli. Van egy verse, amelynek címe is: *Emberlényeg*. Végigpillant az embereken. Elvonultatja a királyt, a tőzsért, papot, tudóst, parasztot, hivatalnokot, nemest, – egyben sem talál igaz érdemet. „Függelékeik” nélkül nincs „létük”. „Belsőtök a hiu külsőből áll csak!”

Miért a föld sok milliója vérzett,
Nincs bennetek szent, *tiszta emberéret.*

A mai társadalomban „semmi emberi fel nem virulhat az emberek között.” Ez a szó: „ember”, Gregussnál is mindent, programot jelent. Már említett bölcselő levelében azt írja barátjához: „Érzed-e, mily nehéz az, önmagából embert csinálni? Jutott-e ember oda, hol azt mondhatná: kész vagyok magammal? Hiszen társadalmi viszonyaink mindaddig lehetetlenné tevék, hogy az ember önmagából kerekítsen ki egy befejezett, öncélú művet.”

Greguss is oly társadalmat vár, amelyben nincs szükség sem pénzre, sem tulajdonra, sem kormányra. Kikel az „aranyborjú

kuruzslata” ellen, átkozza a „tulajdont”. Szerinte is „a társulat főkörmánya mindig a *tudományt* illesse.” De ez csak akkor lesz így, „midőn már *minden ember közel leend – magéhoz*, midőn az *egyetemes öntudat* világa mellett már-már *minden kormány feleslegessé kezdend válni.*”

Greguss is rajongó optimizmussal bízik benne, hogy az önző, tökéletlen, esztelen ember történelmét fel fogja váltani a szerető, tökéletes, öntudatra ébredt ember történelme. Az önzés társadalma helyébe a közösség társadalma következik: „Annyi szakadatlan esztelenség után már csak fog valami észszerű is történni? Hiszen éppen az esztelenség ellenkezik *lényegünkkel*, nem az észszerű! És így a homály, önzés, a balsors hosszú századjai után be kell végre következni a világosság, a szeretet, az üdv örök századainak.” „A megtisztulandott emberi hatalom be fogja bizonyítani, hogy a rossz nem szükséges”, csak a „félemlerben” van meg, aki nem tudja „akaratát a boldogításra, erejét a szeretésre” fordítani. A társadalom nyomora onnan van, hogy „az önzés tévútjára jöttünk, és a *szent közösség* fel nem tűnt közöttünk.” Az ideális jövő társadalomban „minden közös: az akarat, az erő, az üdv.” Ha van az emberiségnek célja „és kell tűzve lennie: csak a *tökély* lehet az: – s ezt el nem érni, átok volna szentségére a mindenségnek.”

Az igazi szocializmus „emberlényege”, amelynek fősajátsága a szeretet: a francia forradalombeli „emberi természet” szocialisztikus új kiadása. Az igazi szocializmusra ezért nagy hatással volt *Rousseau* humanizmusa és naturalizmusa. Ime, Greguss is táplálkozik *Rousseau*-ból, lefordítja a papi hitvallomást, társadalmi felfogásának gyökérszállai lenyúlnak *Rousseau*ig. Es Greguss is ugyanazt veti a társadalmi szerződés ellen, amit Karl Grün: hogy a főhatalmat korlátlanul a többségnek juttatja, holott arra kell várni, míg az igazi ember érvényesülése után már nem is kell kormány.

Az eddig adott idézetekből is látjuk és még sok passzust találunk annak bizonyására, hogy Greguss is épp úgy ömlengett és áradozott a végletes ideálok magasztalásában, épp oly rajongással prédikálta az ember eljövendő örök üdvösségét és boldogságát, mint a német igazi szocialisták, – akiket Marx és Engels már ezért is erősen megtámadott.

A kommunista kiáltvány harmadik fejezete rendkívül éles és súlyosan vádoló kritikával illeti a német „igazi” szocializmust. Marx és Engels azért tették ezt, mert az igazi szocializmus a maga végletes ideáljaival bomlasztó mozgalom volt a német proletariátus meginduló küzdelmeiben és mert hívei a fórumon szereplő polgári liberalizmus mozgalmait a maguk nagy céljaihoz hasonlítva, gőgösen megvetették és lekicsinyelték. Marxéknak az a vádja, hogy az igazi szocialisták egyenest a reakció kezére dolgoznak, nem bizonyult valónak, mert a 48-as forradalomban igenis kivették részüket a forradalmi polgárság küzdelmeiben, s ha később némelyek a porosz reakció mellé állottak is, ezt a fordulatot együtt tették meg a német polgárság igen nagy részével. A legtöbben azonban megmaradtak a polgári szabadelvűség táborában.

Magyarországon ekkor még nem volt oly proletármozgalom, amelynek szempontjából Greguss igazi szocializmusát váddal lehetne illetni. A magyar liberális mozgalmat Greguss is kicsinyelte, de azért Írásaiban, amint láttuk, folyton hirdeti a harcot. A Roueseau-bevezetésben is azt írja: „Fel kell bátorodnunk, le kell vetnünk az átalakuló korszak adta világgint s meg kell győződnünk, hogy az emberiség ügye jóra, legjobbra fordul... És ezen meggyőződésről nem szabad letennünk, habár jelenleg minden felette rosszul van...” Robespierre és Saint-Just boldog szellemeit idézi fel arra, hadd „tudassák az emberiséggel, hogy végzetének alapjelleme nem gúny, hogy benne minden rossz csak ideiglenes, de minden jó – örök!” A 48-as forradalomban pedig Greguss is beállt honvédnak. Gyakorlati programjával és tetteivel is bebizonyította, hogy elméleti radikalizmusa valóban a harcoss forradalmat szolgálta.

A forradalom bukása után Greguss egy ideig bujdosik, aztán fogságban ül, majd néhány évig tétovázóan lézeng, elveszítve minden kapcsolatot régebbi barátaival és eszméivel. Végre, 1853 után éppen azoknak táborában helyezkedik el, akik 48 előtt konzervatívok, a forradalom alatt békepártiak, a forradalom után mindenáron egyezkedők voltak. Az ifjú hegelianus ó-hegelianussá öregedett, visszájára fordítva a filozófia fejlődését. Sokat elmélkedik még a szabadságról és egyenlőségről, de csak azért, hogy érvényesülésük korlátait keresse. Róla nem lehet elmondani, amit ő oly lelkesülten mondott el Kőlcseyről, hogy élete nagy volt, mert a férfi teljesítette, amit az ifjú fogadott s „a nagy élet: az ifjúságnak gondolata, amelyet az érett kor megvalósított.”

Greguss „igazi” szocializmusának megismerése mindenesetre értékes adalék arra, hogy nálunk is mily radikális eszmék készítették elő a forradalmat és arra is, hogy a magyar történelemnek ez a kora sokkal inkább analóg a nyugati országok megfelelő koraival, mint azt történetírásunk elismeri. *Czóbel Ernő.*

A nőmozgalom és a munkásnők.

II.

A női munkás olcsóbb, mint a férfi; munkaideje hosszabb, bánásmódja rosszabb. Mezőgazdasági napszámomunkáért 1901-ben a nők 90, a férfiak 126 fillért kaptak; 1910-ben a nők 143, a férfiak 211 fillért, tehát a növekedés maga is megmutatja azt az aránytalanságot, amit különben is minden téren találunk, hogy a női munkabér a férfiénak $\frac{1}{2}-\frac{2}{3}$ része. Míg a 16 évnél idősebb ipari segédmunkások átlagos heti bére 14-20 korona, addig a nőké 6-8 korona, de sok iparágban 6 koronán alul marad. A sztrájkok többnyire csak a férfiak kereseteit növelték.

Művezető, előmunkások keresetei az 1900. évi adatok szerint:

Évi	— 600 koronát	százalékokban	
		Nők (67 közül)	Férfiak (9134 közül)
	600— 800	34	11·6
	800—1000	17	11
	1000—1200	20	14
	1200—1500	11	18
	1500—2000	5	13
	2000—	1·4	5

A 16 évnél fiatalabb segéd munkások:

Heti	— 6 koronát	százalékokban	
		Nő (4201 közül)	Férfi (2864 közül)
	6— 8	70·4	64
	8—10	17·3	14·2
	10—14	8·02	9·5
	14—20	3·6	7·7
	20—	0·9	3·5
		0·07	0·4

A 16 évnél idősebb segéd munkások:

Heti	— 6 koronát	százalékokban	
		Nő (44.067 közül)	Férfi (214.030 közül)
	6— 8	41·2	14·9
	8—10	25·5	8·6
	10—14	18·4	13·5
	14—20	11·3	26·2
	20—30	2·9	27·5
	30—40	0·3	7·6
	40—	0·04	0·9
		0·02	0·2

Még azokban a munkaágakban is, melyekben a nő ugyanazt a munkát végzi, a nő rosszabbul lesz fizetve; még az akkordmunkánál is. Ugyanazon rézalkatrészért, melyért a férfi a Ganz-gyárban 3 fillért kap, a nőknek 2 fillért akarnak fizetni. Ezenkívül visszaszorítják őket az értéktelenebb, rosszul fizetett munkákra, míg a férfiak az újabb, fejlettebb technikájú munkákat keresik fel. Németországban 1895-ben 166 iparág közül 17-ben volt több nő, mint férfi, 1907-ben már 28-ban, de ezek közül 19 olyan volt, amelyben nincs szükség tanult munkásra. A mezőgazdaságban pótolják a nők a más munkatérre tóduló férfiakat.

A női munka rosszabb fizetése nem pusztán szándékos igazságtalanság, hanem sok mélyen fekvő, a dolog természetében rejlő oka van. A nőmunkásoknak nincs olyan képzettségük, részint iskolák hiányában, meg a szülők indolenciája miatt is. Korán, 12 éves kora előtt sokszor munkába küldik a gyereket, akiket az iparlörvény tilalma dacára, a szülő könyörgésére fel vesz a gyáros, mert hiszen olcsón kapja a munkaerőt. A lányok legnagyobb

része már 16 éves kora előtt dolgozik. Az ipari segéd munkások közül 16 éven alul 6655 nő és 7462 férfi van, míg 16 évnél idősebb 51.428 nő és 387.277 férfi.

Legtöbb családban a lányok munkáját csak átmenetnek tartják a férjhezmenésig és nem hivatásnak és ezért taníttatásukra nem áldoznak annyit, mint a fiúkra. Azok a nők, akik nem egyedül a keresetükből kénytelenek élni, olcsón vállalnak munkát és ezzel rontják a béreket. A női munkások átlag fiatal korban hagyják el a munkát és kezdő munkások lévén, nem kapnak akkora fizetést. A férfi munkabérek 30 éves korukig növekednek, a női 25 évig; a férfi ritkán hagyja abba kereső munkáját, 40 éves koron túl alig van nőmunkás. A női munka árát nem a hasznavehetősége befolyásolja, hanem a kereslet és kínálat, a szabad versenyár. Sok gyáros éppen azért alkalmaz munkásnőt, mert olcsóbb. A nők kevésbé kvalifikált munkát végeznek s ezekben a férfiakat is aránylag rosszabbul fizetik. Az egyenlő munkaszolgáltatás mellett aránytalanul kisebb bérek főoka az, hogy a nők szerényebbek és *béruk legtöbbször csak egyéni szükségletre van számítva*, míg a férfié családi szükségletre; a nők ritkábban tartanak el egyedül egy családot, legtöbbször csak egyeseket. Bizonyos nehezebb fizikai munkákat és veszélyes dolgokat nem bírnak végezni, ezért a munkakörüket igen szűkre szorítják. Vannak szakmák, melyekből a munkásférfiak teljesen kizárják a nőket, például a borbélyok, pincérek stb., holott ezek az iparok külföldön a nők nagy számának adnak kenyeret.

A lányok nagy része átmenetnek, az asszonyok pedig szükséges rossznak tartják a bérmunkát és így hiányzik belőlük az igyekezet munkájuk nivóját emelni, magukat tökéletesíteni. Ezért leginkább alárendelt, könnyű sablonmunkákat kapnak, ritkán jutnak vezető állásba. Míg az iparban 15.685 művezető és előmunkás férfi van, addig csak 237 nő jutott el oda, ellenben a szolgazemélyzetben 23.864 nő van. Akkordmunkánál a férfi többet bír elvégezni s ezáltal a nők munkaideje meghosszabbodik. Általában a nők munkaideje 1-1½ órával több a férfiakénál, 9-12 óra között váltakozik, de van 13 és 14 órás is bőven, dacára annak, hogy a legtöbb asszony házimunkától kifáradva megy a gyárba. A küzdelmet és szükséglet látó asszonytól alig is követelhetünk belátást és egyéni haladást, aki reggeltől estig csak robotol!

Mindezeknek következménye, hogy a leányok, mert nem tartják élethivatásnak a munkát, az asszonyok pedig, mert bérmunkájukon kívül a háztartás és gyermeknevelés is egész súlyával nehezedik rájuk, nem alkotnak szervezeteket, nem érdeklődnek szaktársaik iránt, nem ébredt fel bennük a szolidaritás érzése. A munkásférfiak, akik a szervezkedésnek és a helyzetük javítására célzó sztrájkok egész során mentek át az utolsó évtizedben és szép eredményeket értek el, meglehetősen közönyösen haladtak el feleségeik és leányaik szomorú sorsa mellett. Amíg nálunk 68.000 gyári munkásnő közül csak körülbelül 5200 a szervezett, addig külföldön éppen e téren nagy haladás mutatkozik. A női szervez-

kedés útjában áll, hogy a nők legnagyobb részének nincsen ideje eljárni a szakszervezetekbe, esti óráikat és vasárnapjaikat házimunka köti le, sok helyen még a legcsekélyebb díjat se tudják a pártkasszába befizetni és a férfiak nem látván át, hogy nekik is mennyire érdekük volna a nők szervezése, nem segítik ezt elő.

Az angol szakszervezetek eleinte ki akarták zárni a nőket és visszatéríteni a házimunkára. Azonban M. Smith megalapította az első női szakszervezetet s mikor előkelő polgári nők állottak élére a szervezkedési mozgalomnak, megalakult a „Trade Union Provident League.” Lassanként a férfiak szervezeteibe léptek be a nők s 1889-ben a szakszervezeti kongresszus elhatározta a nők segítségét, 1907-ben Angliában 182 szervezet van 201.709 munkásnővel, akik között legtöbb a textiliparos.

Németországban 1891-ben kezdődött a szakszervezeti női mozgalom, a munkás szakszervezeteken kívül külön női szervezetek is alakultak; az evangélikus, a katolikus munkásnők, a Hirsch-Dunker egyesületek stb. 1895-től kezdve nők is lehetnek politikai egyesületek tagjai, 1900-ban a mainzi pártgyűlésen elhatározták a munkásnők, hogy a szociáldemokrata párttal egyetértően küzdenek, nők tagjai lehetnek a szociáldemokrata egyesületeknek. Külön politikai szervezetet nem alkothatnak, de továbbképzésük céljára külön összejöveleteket tartanak. A vezetőségben legalább egy taggal lehetnek képviselve. Főleg azon törekednek, hogy minél több nőt nyerjenek meg a szabad agitáció által. Érdekes, hogy a német nőegyesületek szövetségének, mely valláson és párton kívüli, minden más női szervezet tagja, csak a munkásnőké nem. 1908-ban 138.443 szervezett nőmunkás volt Németországban.

Franciaországban is újabb keletű a szervezkedési mozgalom; eleinte a férfiak és nők ellenségeképpen álltak szemben, a nők teljesen a maguk erejéből kezdték meg a szervezkedést. A különböző szervezetekben ma már elég sok nő van, legtöbb a dohány- és gyufagyári munkásnő. Legnehezebben megy – mint mindenütt – a konfekciós otthonmunkásokat megszervezni, akik még ma is, a nagy bérküzdelmek után, meglehetősen rosszul keresnek. Egyes iparágakban még mindig nagy különbsétek vannak; például egy ékszerésmunkás keres napi 8 frankot, nő 3.50 frankot; cipész heti 25-30 frankot, nő 12-15 frankot; kertész 5 frankot, nő 2.50 frankot stb. Érdekes, hogy a szalmakalapvarrásnál egyenlően keresnek a nők és a férfiak akkordmunkával napi 10-15 frankot, igaz, hogy a szezon februártól augusztusig tart.

Mindenütt, ahol a munkásnők szervezkednek, meg tudják idővel szerezni az igazságos és helyes munkafelosztást, egyenlő munkaidőt és egyenlő bért. Példák rá a lancashire-i textilgyárak nőmunkásai, akik között igaz, nincsen tanulatlan, ideiglenes munkás és dacára annak, hogy házasságuk első éveiben otthagyják a gyárat, de később ismét visszatérnek, betartják a teljes munkaidőt és a férfiakkal egyenlő béreket kapnak, de ezt csak a legerősebb összetartás és évtizedeken át való organizációval tudták elérni.

Tudjuk pedig, hogy a szervezetlen munkásnő nemcsak konkurrense

munkástársának, hanem teljesen ki vaa téve a munkaadó kizsákmányolásának s így *a nőmunkás a társadalom legrosszabb helyzetű, legelnyomottabb egyéne*. Mert nemcsak mint munkás, hanem mint nő is jobban érzi a nyomor hatását. *A proletárasszony a világ emberei közül a legszánandóbb teremtés*. Mikor a férfi hazatér pihenni, akkor kezd az asszony főzni, mikor mindenki lefeküdt, mos, vasal, foltoz és mielőtt a többiek felkelnek, már takarít és azután rendbehozza a gyerekeket. A családban első a férfi, azután jön a gyerek és utoljára az asszony; pizok, betegség, éhség reá súlyosodik a legjobban és nem tehet ellene semmit. Még szerencse, ha a férje nem durva és iszákos, mert ilyenkor borzasztó az asszony helyzete. Sokszor hősiesen dolgozik a munkásasszony, hogy eltartsa kérésével az egész családot, melynek nagy száma ellen szintén nem tud védekezni. Az egyedülálló nő a heti 6-8 koronából nem tudhat megélni és így nem kell csodálkozni azon, hogy a prostituáltak nagyrésze szintén a proletárosztály bói való. A becsületes munkával járó nehéz életküzdalem visszariasztja a gyenge lelkű nőt, aki csak a könnyű pálya napfényes, virágos, első idejét látja rövidlátó elméjével és nem gondol a továbbiakkal.

A folytonosan súlyosodó körülmények ébresztették öntudatra a nőmozgalmakat. Eleinte a munkásnő együtt küzdött a munkásférfival, de később belátták, hogy a férfiak a speciális női érdekekkel nem nagyon törődnek és ezért kialakult külön a munkásnők mozgalma. Ezzel párhuzamosan megindult a polgári nők szervezkedése és mozgalma részint hasonló, részint különböző indokokból. De dacára annak, hogy az összes nőknek osztálykülönbség nélküli, közös érdekeik is vannak, amilyenek az anya- és gyermekvédelem, férfiakkal való egyenjogúság, választójog stb., az erős osztálytagozódás és a politikai ellentétek itt is megteremtették a maguk harci gyümölcsét.

Részben a munkásosztály nőinek érdekei, helyzete, küzdelmei elütnek a középosztály nőitől, de nem lehet a kettőt egymástól szigorúan kettéválasztani, itt csak általánosságban beszélhetünk. A proletárleányok számára egyedül lehetséges foglalkozás, a bér-munka, csekély kivétellel minden szakmában elérhető, nem kell szabad pályaválasztásért harcolni. A háztartási munkásnő helyzete szabályozatlan; főleg ez a tér az, melyen polgári és proletárnő között a legtöbb kiegyenlíthetetlen ellentét van. A kapitalizmus a munkásnő életében egész más változást idézett elő, mint a polgári nőnél. A polgári osztályban elsősorban a leányok dolgoznak, a munkásoknál az anya is. A gyári munka következtében nem marad ideje a gyermekkel való foglalkozásra, azok egészsége, nevelése elhanyagolódik, míg a dolgozó polgári anya ezt részben fizetett munkással pótolhatja. A nők elnyomottsága nem vonatkozik az egységes női nemre, mert a jobb vagyoni helyzetben levő polgári nő szabadabb is minden tekintetben, mint a munkásnő. Marad ideje, hogy egyéniségét tovább fejlessze, hogy szórakozzék néha, a munkásnő ettől el van zárva. A munkásnő kettős hivatást teljesít, kereső munkája mellett a háztartását is végzi, tehát küzdenie kell

a munkája korlátozásáért, a polgári nő pedig a munkához való jogáért küzd még jelenleg. A házi munkája is súlyosabb, mert sem anyagi, sem fizikai segítsége nincsen s a gyermekáldás ellen pedig nem tud védekezni, míg a polgári asszonynak mindkét tekintetben segítségére van pénze és tudása. A középosztálybeli nő a saját osztályabeli férfi akarata ellenére küzd emancipációjáért, a munkásosztálynál a két nem érdekei összeesnek. A munkásférfi csak a dolgozó nőt becsüli meg, a polgári férfi – kevés kivétellel – a munkanélkülieket; a polgári nő tehát még annyi támogatást sem várhat a férfiaktól, mint amennyit a munkásnő kap. A középosztálybeli nő a férfi fizetésének megfelelően (csekély különbözettel) kap fizetést, a munkásnő azonban sokkal rosszabb bért kap és súlyosabb munkaterhét. Ennek egyrészt az az oka, hogy a polgári nők által végzett munkákhoz legtöbbször kvalifikáció szükséges, amelyeket a férfiakéhoz hasonló iskolákban nyernek. Minél inkább megközelíthető az egyenlő kvalifikáció, annál közelebb áll a fizetés: tanító és tanítónő, orvos és orvosnő, gépiró és gépirónő, könyvelő és könyvelőnő, állami tisztviselő és tisztviselőnő egyenlő munkákért ugyanazt a fizetést kapják. Hogy azután a nők nem érik el a fizetéseknek azt a maximumát, amit a férfiak, ennek oka rendszeresen abban rejlik, hogy korán félbehagyják a kereső munkát vagy pedig nem törekszenek magasabb állásokba. A minden tanulás nélkül, korán üzletbe küldött kis elárusítóleányok természetesen nem érik el a férfiak fizetését már csak azért sem, mert ilyen munkaerőben nagyon nagy a kínálat. Ezeken azonban szervezkedés segítségével lehet segíteni, ami a polgári osztályban jóval könnyebben lehetséges.

A főkülönbség azonban abban rejlik, hogy a *polgári nőmozgalom a célját a mai társadalmon belül is elérheti, a munkásnőmozgalom nem*. Az ő érdekeik a társadalmi tulajdon és a termelés társadalmi vezetése mellett szólnak, szóval míg a polgári nő célját egy megreformált társadalomban elérheti, a munkásnő helyzete csak egy teljesen más társadalmi berendezésben javulhat meg.

Azokban vannak közös érdekek, melyekért mindkét osztály asszonyai egyformán küzdenek, vannak bajok, melyek az egész társadalmat érintik, csak persze a munkásokat legnagyobb mértékben. A nőmozgalom különösen azokat a törekvéseket tette magáévá, melyekért a férfiak nem küzdenek elég hathatósan. Ilyenek az alkohol elleni, a leánykereskedés elleni, a prostitúció elleni küzdelem; gyermekvédelem, különösen a törvénytelen és elhagyott gyermekek felkarolása, anyaság védelme, anyasági biztosítás, fiuk és leányok egyenlő iskoláztatása, törvény előtti egyenjogúsítás, szabad verseny mindenféle munkatéren, női és gyermekmunka helyes szabályozása stb. Ezen célokat főleg a nőkre is kiterjesztett általános választó jog segítségével akarják elérni.

Ezek az érdekközösségek még úgy látszik nem tudtak elég kapcsolatot teremteni a két osztály mozgalmi között és legtöbb országban külön is állnak, Angliát kivéve, ahol az utolsó évek heves küzdelmei a választójogért közös zászló alá egyesítették az összes nőket. Nálunk az alig megindult munkásnőmozgalmat a szociál-

demokrata párt igyekezett visszatartani a polgári nőmozgalomtól, amely ugyan a feministák egyesülete nevében az összes nők számára követeli a választójogot, de a munkásnők maguk még mindig csak a férfiak általános választójogáért küzdenek. Nem is lehet csodálkozni, ha ilyen körülmények között a legkonzervatívabb cenzusos női választójogot akarják megadni; a polgári nők választójogi mozgalma még nagyon gyenge ahhoz, hogy helyes és igazságos eredményeket érhessen el, ehhez egyesült erő kell.

Egyetlen módon lehetne eredményt elérni, ha ezt a nem kellőleg megindokolt szakadást áthidalnák. A két osztály egyesítésénél főleg a polgári nő tehet sokat, mert osztálytudatosabb és több ráérő ideje van. A polgári nőnek be kell látni, hogy a munkásnő helyzete nemcsak saját osztályának, de az egész társadalom haladásának útjában van; először őket kell annak belátására vinni, hogy ügyükben főleg maguk tudnak segíteni, a szervezkedés által. És nem lehet bevárni, míg a választójog segélyével a helyzet megváltozik, hanem ezt céltudatosan más munkának kell megelőzni, a munkásnők szervezésének. A polgári nők most nagy vehemenciával majdnem kizárólagosan politikai propagandát folytatnak. Igaz, hogy a szervezés rendkívül nehéz munka és az agyondolgozott, kis intelligenciájú asszony nehezen vehető rá, hogy közös ügyek iránt érdeklődjék, eljárjon a szakszervezetbe. Pedig a polgári nők addig hiába követelik a választójogot, míg a kereső asszonyok nagy többségének szervezett, osztály tudatos tábora mellettük nem áll. Azért hát nem kifelé kell ügyüknek propagandát csinálni, hanem befelé. De ezt ott kell kezdeni, hogy házról-házra, gyárról-gyárra járva tagokat kell gyűjteni az egyesületbe. Ezeket meg kell tanítani írás-olvasásra, számolásra (felnőtt férfiak 18%, nők 24% analfabéta); hálátlan és nehéz mesterség, de csak ez visz arra az útra, melyen át megértik helyzetük javítására célzó szervezkedés szükségességét, hogy csak összetartás által érhetnek el jobb béreket, kevesebb munkaidőt, különb bánásmódot. A nőmozgalom harcosai Németországban, Franciaországban, Angliában segítették a munkásnők szervezkedését tettel, pénzzel és a szervezett munkásnők sok szép eredményt vívtak ki már a maguk erejéből.

A nőmozgalom egyelőre társadalmi utón igyekszik a munkásnőt támogatni: ilyenek az anya- és csecsemővédő egyesület, nővédő egyesületek; ankéteket tartanak, melyekben a munkásnőket érintő kérdéseket tárgyalják, a lakásügyet, drágaságot, cselédkérdést stb. Figyelemmel kísérik a hazai és külföldi törvényhozások összes intézkedéseit és felemelik tiltó szavukat, valahányszor a nőkre sérelmes törvényt hoznak. Történnek ugyan utóbbi időben a női munka védelmére intézkedések, de azok egyáltalában nem kielégítőek, mert a női munka egyoldalú korlátozása részint nyomorba dönti, részint a prostitúcióba kényszeríti a nőket. Éppen úgy, mint Angliában a gyermekmunka eltiltását követő években a születések száma határozottan csökkent. Mindazonáltal különösen Anglia jár elől jó példával; már a múlt század közepén bevezette a nők 10

órás munkaidejét, eltiltotta a földalatti bányamunkát. Követte ebben Németország, egyúttal törvénybe iktatta a kötelező 3 heti gyermekágyi szünetet. 1891-ben éjjeli munka eltiltása, 16 éven felülieknek maximális 11 órás munkaidő, szombati munka megrövidítése. Az otthonmunkát Ausztrália és Anglia 1910-ben szabályozták, állami bérhivatal által egyenlően megállapított bérekkel. Angliában 1893 óta női iparfelügyelők is vannak, amit Európa minden állama követ azóta. 1906-ban az internacionális munkásvédelmi kongresszus határozatára mindenütt eltiltották a nők éjjeli munkáját. A magyar törvénynek nagyon sokféle mellékintézkedése van, mely könnyen lehetővé teszi ennek a munkaadók által való kijátszását. Ezen a helyen azonban részleges bírálatba nem bocsátkozom. Magyarországon 1904-ben éjjeli munkában dogozott 2280 nő, ezek közül 978 férjes, 1427 hajadon; 14-16 éves 248, 12-14 éves 23, 12 éven alul 4.

A férfítársadalom törvényhozása nem elégíti ki a polgári nőt sem, pedig a törvények igazságtalan intézkedései őket valamivel kevésbé sújtják, hanem átérzik teljesen a proletárasszony helyzetét. A választójogért küzdenek, mint olyan eszközért, amelylyel a bajokon segíthetnek; sokan kigúnyolják a mozgalmat, sokan semmibe sem veszik, sokan korainak tartják Magyarországon és a nőt politikailag nem eléggé éretteknek. A választójog leghelyesebb és legokosabb követelmény, csak kár az összes erőket jelenleg erre koncentrálni. Emiatt éppen a legsürgősebb, momentán munka: a szervezés szünetel. Pedig ez a tér, ahol a polgári nő bekapcsolódna, mellé állhatna nála rosszabb helyzetű társának, segítené őket belátó, osztálytudatos egyénné nevelni. A kezdet sikertelenségétől sokan riadtak vissza, pedig ez az egyedüli út, mely a munkásnő anyagi helyzetének javításán keresztül oda vezet, hogy lehet közösen kitűzött célokért osztálykülönbségektől eltekintve harcolni. A polgári nőkre még nehéz munka és sok visszautasítás vár, de meg kell barátkozni ezzel a feladattal, ami bizonyára nem lesz eredménytelen.

A mai politikai ellentétet, mely csak a munkásnő részéről áll fenn, hiszen a polgári nőmozgalom párton kívüli, le fogja győzni az együttműködés szükséges voltának belátása, mint ahogy ez most Angliában történt. De addig nagyon sokat kell dolgozni, meg kell szervezni az egész mozgalmat, ezzel jelenleg sokat lehet a nők helyzetén változtatni. És végül: a választójog olyan mint a pénz, nélküle ugyan nem lehet elérni semmit, de vele nem lehet megkapni mindent.

Egyed Kovács Lászlóné.

Az egyházi uradalmak hatalmas állattenyésztést űznek. Így eshetett meg, hogy főpapjaink betű szerint vették az igaz nyájról szóló példabeszédet és főpásztori dühükben kiátkozták a szerb sertést. p. k

Falun még ma is nem egyszer fényes nappal találkoznak a hiüek az ördöggel. A fővárosban a közbiztonság örvendetes javulása véget vetett ezeknek a botrányos állapotoknak. p. k.

SZEMLE.

Az állelenzéki sajtó.

„És nincs kormány a világon, egyáltalában nincs ur a világon, amelyik egy elterjedt és erős újságot kárpótolhatna a függetlensége látzatáért. Az a lap, amelyik eladta magát, meghal. Az ügyesen és okosan vezetett lapok nem adják el magukat soha egészen. Csak félig.”

„— Meg lehet vásárolni a sajtó hallgatását. Hallgasson olyankor, amikor lármát kellene ütnie. Itt kevés a mentség.”

(Bíró Lajos: A sajtó Modern Könyvtár, 45. szám)

Amikor a parlamentben minden csendes, az utcán az emberek polgári teendőik után sietnek, a gyárakban közömbös egyformasággal dolgoznak, a lelkek lenyugodtak, az izgalmak elültek: akkor a fürge, okos és hangos lapok tüztől izzó cikkeiben lazítanak. Elolvasod, megcsóválod a fejed és csodálkozva örülsz, hogy a királyi ügyész semmit sem vesz észre. Férfias, derék hang – mondod –, de nem lázadsz, nem tüntetsz, zsebregyűröd és nyugodtan tovább dolgozol. Nincs itt az ideje ...

Aztán lázas napok következnek, felháborító események, ökölbe szorul a kezed, a szuronyos uralom most csap be, legszebb jogaidat éppen most lopja el, szabadságod előfeltételeit éppen most sikkasztja. A gyűléseket betiltják, a város ostromállapotban, mukkanni sem tudsz. Az agitációnak egyetlen szelepe szabad: a sajtó. Rohansz az újságodért. Az utcák során száz suhanc üvölti: szenzációs kiadás! Most, most lehet lazítani... A felzaklatott emberi indulatok most érzékenyek. Izgatottan állsz a sarkon és a vezércikkre meredsz: „A labdarugó sport” . . . Színtelen sopánkodás: nem egyeznek a sportszövetségben, az alelnök le is mond. Rohansz a másik újságért. Ökölnyi betűk ordítják: „Felrúgták a nemzetet!” Ez az a férfias és derék – gondold – s olvasni kezded: „Egy szerb faluban tegnap gyalázatos dolog történt: megsértették az állameszmét.” Rohansz a harmadik ellenzéki lapért, amelyből végre megtudod, hogy gróf Wenkheimék estélyén kik érezték jól magukat hajnali kettőig.

A szikrázó ellenzéki lapok cikkeit tegnapról mára bátor férfiak helyett nyugodt és gömbölyű kiadók írják, akik bölcsek, pártok felett állók, csevegők. A boulevard-lapok tegnapról mára elegánsak és kényeskedők . . . Az egyik délutáni lap, amelyik kitűnő hírszolgáltatásánál fogva a legelterjedtebb, ilyen napokon főleg arra alkalmas, hogy a miniszterelnök a hasábjain nyilatkozzék a helyzetről. A kormánylapokban, amelyek a nyilvánosság kizárásával jelennek meg, senki sem olvasná Lukács úr kitűnő nézeteit. Ellenzéki lap kell erre! A másik délutáni lap, amely túlzó sovén irányáról ismeretes, éppen olyan jó cégér, mint a harmadik estilap, amelyen a radikális és demokratikus irányelvekért a főszerkesztő értékes neve kezeskedik.

A kormánynak nincs szüksége arra, hogy egy csomó lap kormánypártisága nyilvánvaló legyen. Reakciós törekvései számára úgy sem lehet hosszú időn keresztül hangulatot teremteni olyan újságok segítségével, amelyeket széles rétegek olvasnak, mert ezek a tömegek visszalóknék az ilyen újságot. A kormánynak inkább az az érdeke, hogy a kedvelt lapok, amelyek sok embert befolyásolnak, döntő napokon leköthessék olvasóikat. Tartósan nem lehet az érdekelteket megtéveszteni, de a megvalósulás pillanataiban átsiklani, elhallgatni, letompítani, tudákosan bölcselgetni: – jól lehet.

Bíró Lajos a sajtóról irt tanulmányában jól írja: „Magyarországról meg lehet állapítani, hogy nem a politikai iskolázottságnak, hanem a politikai iskolázatlanságnak a klasszikus hazája.” A sajtóról elmélkedvén, jut ez Bíró eszébe s az összefüggés kézenfekszik. Magyarországon az emberek politikai nézeteit leghatékonyabban a sajtó befolyásolja. S ha a sajtó tömegindulatok és elhatározások hevítője, akkor ebben az országban olyan fontos és becsületos feladata régóta nem volt, mint most. A sajtó ma tanítson, lazítson, mert raja figyelnek legtöbben. Amelyik újság ezt a feladatot elhatározó napokon cserbenhagyja, az csöndes és szürke napokon ne tetszelegjen a demokrácia színeiben!

Bíró Lajos így ír: „A fejlődés tetőfokán alighanem egy hallatlanul olcsó, hírszolgálatban csodálatosan fejlett, hírekkel teletömött, keveset politikázó és semmit sem tanító, napjában többször megjelenő nagy újság van. Amelytől azonban a gyönyörködtetés és a tanítás szerepét átvették a revük, a könyvek, a szakszervezetek, a szabadiskolák.”

Nálunk és ma nincs így. A sajtó a legnagyobb agitátor. Szuggesztív erejű, „A magyar közélet teljes zavarodottságának, a közönség teljes politikai iskolázatlanságának”, ennek a „lelkikusaltságnak” a tükre a magyar sajtó. Ezek Bíró Lajos megállapításai, aki élesen világított rá a sajtó lélektanára. És „a magyar közélet teljes zavarodottsága” a végtelenül elsomorító oka annak is, hogy épp Bíró Lajosnak, a Pesti Tükör főszerkesztőjének e korábbi megállapításai adtak alkalmat e szemle megírására.

Az ellenzék, a sztrájk és a választójog.

A május 23-iki forradalmi események hatása alatt a parlamenti ellenzék közös választójogi programban egyezett meg s a június 4-iki államcsíny reparálása és az ellenzéki választójogi program jelszavával országos agitációt indított. Ezen agitációban a szociáldemokrata párt és a választójog országos szövetségében tömörült radikális tábor a szövetkezett ellenzékkel teljes erővel s odaadással támogatta. Közben a szociáldemokrata párt rendkívüli kongresszusa tömegsztrájkra készült, amely tömegsztrájk kezdettől fogva úgy volt beállítva, mint az eddigi közös és együttes ellenzéki küzdelem kiegészítő része; amelynek hivatása lesz nyomatékot adni az ellenzék parlamenti fellépésének. Ilyen körülmények között következett be március 4-én a szövetkezett ellenzék taktikai meghasonlása közben végbement erőtlen parlamenti tiltakozása a választójogi javaslat tárgyalása ellen, amire a szervezett munkásság a tömegsztrájk elhalasztásával felelt. Az ellenzéki pártok magatartását nem kis mértékben befolyásolta Andrassy Gyula gróf fellépése, aki a kormányt bukottnak jelentette ki s aki kormányképességét féltette attól, ha a tömegsztrájjal bármi közösséget vállal. Nem kétséges tehát, hogy a munkásság visszavonulását a grófok 8 az ellenzék visszavonulása idézte elő. Túlságosnak találta a Nemzeti kaszinó ama támogatást, amelyben az utca az ő harcát a „demokráciáért” támogatni hajlandónak mutatkozott. Ez a szövetkezés csütörtököt mondott abban a pillanatban, amikor pillanatnyilag úgy állott a helyzet, hogy a választójogért folytatott küzdelemben feláldozzák-e vagy kockára tegyék az urak kormányképességüket? Az Andrassy vezetése alatt álló ellenzék ezen utóbbit választotta. Szívesen szövetkeznek a néppel, az utcával addig a határig, amíg ennek támogatása nem kockáztatja felfelé lehetőségüket. De forradalmat ők nem csinálnak, általános sztrájkot nem segítenek még akkor sem, ha egy olyan választójogot lehetne vele tönkretenni, mint a Tisza Istváné, amelyről pedig azt hirdették, hogy nem kell senkinek. A Nemzeti kaszinó vezérlete alatt álló parlamenti ellenzék március 4-én a nemzeti munkapárt legparlamentárisabb ellenfelének bizonyult. Az ellenzék leszerelt,

visszavonult s a munkásság, amely a maga taktikáját kezdettől fogva egybekapcsolta az ellenzék taktikájával, kénytelen volt az általános sztrájkot leszerelni. Nagy volt az öröm a munkapárton, ahol Tisza is, Lukács is halálraszántan készültek javaslatuk tárgyalására. Fogvacogásukat ötven zászlóalj katonaság felvonulása, fegyveres készenléte, a főváros katonai megszállása s a főkapitány plakátjainak halálos fenyegetése kísérte. Félték a haláltól, tehát mindenkit halállal fenyegettek, aki útjukba áll. A munkapártnak több mint fele nem volt kapható március 4-én törvényhozói munkára. Elutaztak, eltűntek, nem voltak sehol. Csak a sztrájk veszedelmének elmúlásakor szállingóztak vissza a munkapárti tanyákra. Közben a sópanama hullámai csapkodtak magasra s körülnyaldosták a munkapárti parlamentet. Az értelmiség vezetőszerepének parlamenti szajkóiról kisült, hogy mandátumaikat nem értelmiségűeknek, hanem az adózók filléreiből elcsent s a pártkasszába átsikkasztott sópénzeknek köszönhetik. Miközben a sójanicsárok három nap alatt megszavazzák Tisza választójogát, a munkapártban Khuen-Héderváry Károly vezérlete alatt csendes aknamunka indul meg Lukács László megbuktatására, akiről közben szomorú tények látnak napvilágot. Az összeférhetlenség bizottság Khuen elnöklete alatt a zalatnai házpanama ügyében kihallgatatta mindazokat a tanukat, akiket a Désy-per bírósága mellőzött s ezzel a legnagyobb csendben rátette a hurkot a miniszterelnök nyakára. Ez ügyben Khuen tárgyal Désyvel – Andrassy és Apponyi tudtával – ami megint beigazolja, hogy az ellenzék vezetőférfiai feladták nagy elvi harcukat a munkapárti rendszer megbuktatására s szervi gyengeségük tudatában ahoz a munkához látnak, amelyhez inkább értenek –: a kulisszatologatáshoz. Nem kétséges, hogy Lukács László sorsa meg van pecsételve s hogy a munkapárt a maga megmentése érdekében szívesen áldozza fel Lukács fejét. Mi úgy látjuk a dolgot, hogy ez az együttes akció nemcsak a Lukács fejét veszélyezteti, hanem az ellenzék presztízsét is mélyen aláássa. Tul mohón és tul gyorsan állottak szóba azokkal, akiket tegnap még csirkefogóknak neveztek. Ki hiszi el ez urakról, hogy joguk van ily kemény jelzők használatára s hogy a hatalmat nem jobban szeretik, mint programjukat!

Az ország közvéleménye e szomorú romok mielőbbi eltakarítását sürgeti. A bihari gárda, amely a hatvanhetes kiegyezés védelmének ürügye alatt csikarta ki a királytól a bihari értelmiség vezető szerepét biztosító választójogot, mihamar meg fogja tanulni, hogy az ország igazi értelmisége nem a sópanamák árnyékában keresi az ország boldogulásának, haladásának feltételeit. Csak ideig-óraig lehet a tudatlanoknak, a lelkiismeretleneknek, a mindenre kaphatóknak uralmát így és ilyen eszközökkel fentartani. A jövő a becületeseké, a jövő a népei

Az új házszabályokhoz.

Munkapártiék sürgösen befejezték az alkotmányépítkezést, letették a „záróköveket”. Míg azonban az egyik zárókőnél: az új választójognál az egész Magyarország számottevő többsége azzal az egyöntetű harcikészséggel áll, hogy az nem soká marad a helyén, a másik zárókő elhelyezésével, az obstrukciót lehetetlenné tevő házszabályzattal szemben még radikálisabb oldalon is akadnak egyesek, akik a befejezett tény bizonyos megnyugvással vették tudomásul. Azt mondták, hogy az obstrukció megakasztja az államgépezet működését, az obstrukció nem szép, az nem illik, az nem szalonképes, ha mindjárt igazuk is van az obstruálóknak! . . . Mintha bizony óriási érdekekért folyó harcokat keztyűs kézzel vagy azzal az érzékenykedő ítélettel lehetne elintézni, hogy a harci eszközök nem szépek. És ha a különben állandóan választójogos és illetőleg ellenzéki hangulatú sajtó és közvélemény koncessziót akart tenni az obstrukció javára, akkor siettek kiemelni, hogy ez az obstrukció ezzel a kormánnyal szemben a

jelen körülmények között – el kell ismerni – jogosult, minden más esetben azonban jogosulatlan . . . Mintha egy jogosulatlan, azaz egy olyan obstrukció, amelyet nem fedez az ország igazi többsége, egy percig is érvényesülni tudna! Vájjon meg tudna-e állani az ilyen obstruáló tényleges kisebbség, amelynek nem állana rendelkezésére a fegyveres hatalom – amely a mai áltöbbségnek életlehetőséget ad –, a felháborodott közvéleménnyel szemben! Nem is ez a rugója a ki o túrt teremtő új hárszabályoknak, hanem az, hogy az igazi parlamentarizmusra rácsúfoló hamis képviseleti rendszerünk és ezt az állapotot állandósítani akaró új választójogi törvény folytán a parlamenti kisebbség arra volt és lesz hivatva, hogy az ország, illetőleg a nép igazi többségét képviselje. És ezért kellett törvényt hozni az obstrukció letörésére, amit különben törvény nélkül is mindig legyúrtek a hatalom birtokosai és ezért igazságtalan, de egyúttal hiábavaló is a klotür statuálása, mert a tényleges erőviszonyokat hárszabályokkal elintézni nem lehet. És emellett roppant átlátszó és szegényes az az érv, hogy az obstrukció az államhárszartást megzavarja. Mert tényleg ez szokta megpuhítani és az obstrukció ellen megnyerni a felületesebb ítéleteket; pedig soha egyetlen obstrukció sem akasztotta meg a legfontosabb, sőt általában az állami szükségletek folyósítását és csak legfeljebb költségvetési törvény nélkül csinálták a kormányok azt, amit rendes körülmények között törvényes felhatalmazás alapján csinálnak.

Betiltott márciusi beszéd.

Hírlik, hogy a nagyváradi főreáliskolában egy tanár megijedt egy diák nézeteitől s a diák március idusán nem mondhatta el társainak az ünnepi beszédet. Minden évben ki-kiszívárog ilyesmi az iskolai önképzőkörökből. Egyszer Eperjesen, máskor Nagyváradon cenzúrálják meg a diákokat. Sehogyse fér a fejükbe ezeknek a konzervatív jó uraknak, hogy ma nem lehet sablonos ismétléseket pergetni. Ma nem lehet csendes visszameredéssel cirkalmas körmondatokban ünnepegni!

Nem tudjuk, hogy a tanár úr a történelemnek a tanára-e, de annyi bizonyos, hogy a diákja, akinek tilalmas mondanivalói voltak, nálánál jobban megértette a történelmi idők sodrát. Vagy a tanárelnök úr talán a felsőbb fizetési osztályát féltette? Mindkét esetben a tanár úr szürke egy tanerő . . .

A titkos szavazás ellen.

Andrássy Gyula gróf a koalíció idején azzal érvelt, hogy a magyar nép nyílt és egyenes lelkülete ellentétben áll a szavazások titkosságával. Azt hihettük, hogy ennél merészebb és csúnyább kibúvót már kitalálni se lehet. Ám a Budapesti Hírlap olyan okot fedezett fel, amely rekordot tart. Március 15-iki vezércikkében a következőket írja: „A legsilányabb, a legigazságtalanabb választó törvény is jobban szolgálja a nemzeti közérdeket, sőt a közérkölesöt is, mint a titkos. Mert itt üldözhető a visszaélés, a titkosnál hozzáférhetetlen és kiirthatatlan.” Egy rettentően korrupt választás után, amikor mindenki panamát kiált, a verebek is söt csiripelnek, söt, melyből egy nagy többségi pártot összevásároltak, a B. H. a nemzeti közérdek és közérköles nevében ír így!

A hivatalos ifjúság ünnepe.

Megszoktuk, hogy a hivatalos ifjúság márciusi ünnepét alkalmul használják azok ellen, kik a forradalmi jelszavaknak új tartalmat adtak. A szónokok az ünnepségek vontatott hangulatát vádaskodásokkal frissítgették és a márciusi hagyományokat a haladás gyűlöletével azonosították. Évek óta most változott először a kép. Ez az

esztendő megmutatta, hogy a politikai és társadalmi értékeknek kik a hordozói és e változás megülte az ünneplők lelkét is. Az idei vigadói ünnepségek nem voltak elbizakodottak és rágalmozó, épp ezért emelkedett s a maga módja szerint impozáns is volt. Új eszméket nem hirdettek, de nem is bántották azokat. Borongva merengtek a multak tettein s ezzel példát adtak, hogy meddig mehet egy stílusos konzervatív ünnep.

Lehel Ferenc könyve.

Esztopszichofizikai tanulmányok. I, 1913.

Jelen sorok célja az, hogy olvasóink figyelmét minél több hatással hívjuk fel Lehel Ferenc most megjelent értekezéseire. El akarjuk oszlatni azt a bizalmatlanságot, melyet a mű idegenszerű, de majdnem elkerülhetetlen címe – úgy véljük – okozhat és megnyerni az érdeklődőket egészen addig a pontig, ahol a könyvet azzal a szándékkal veszik majd kezükbe, hogy azt végigolvassák. Úgy érezzük, hogy ezzel kötelességünket teljesítjük a gondolkodásnak azon megbecsülése és szeretete iránt, melynek szolgáltatásában Lehel Ferenc könyvének minden szavát megírta. Mint az egymondatos előszó mondja, elemzéseiben kísérleti utón akarja megvilágítani a lelki jelenségek esztétikai származását. Alapvető fontosságúnak érezzük azt a megismerést, mely lélekvilágunk – úgy ahogy az a tudományban és művészetben vagy ahogy abban a tudomány és művészet létezik – elemei gyanánt a fizikai ingerek viszonya által teremtődő esztétikai vagy amint a szerző nevezi, „minőségi” érzéseket jelöli meg. E gondolat nagyszerűsége mellett a gáncs minden színezete nélkül mondhatjuk, hogy megjelölt szándéka kivételében a könyv – bár érvelése izmos, konstrukciója szerencsés és közlésmódja elmés – nem kielégítő. Ismeretelméletének precizitása elvész, amint kísérleti tudománnyal bármily vonatkozásba lép, már mintegy annak neve hallatára. A szerző készsége elégtelennek bizonyul ezen a ponton, mert bátorságát veszi el tőle, például a kémia vagy fizikai szónak, az ő használatában idegenszerű csengése. A könyv „kísérleti” részei éppen ezért nem többek szellemes megjegyzéseknél. De bölcs marad mindaddig, míg el nem jut természettudományos – és szerencsére úgy érezzük, csakis a gondolatmenet formai befejezettsége kedvéért elgondolt leírásokhoz, amelyek részletes igazságaról – és csak ez okolná meg őket – nem tud meggyőzni minket. És abszolút értékűnek tartjuk például a Bergsonról, vagy a lélek elfogultságáról irt tanulmányait és általában mindazt, amit a művészettel összefüggésben mond. Ezért még egyszer ajánljuk olvasóinknak ezt a könyvet, mely gondolkozásra buzdít, sőt szerzőjének szuggesztív erejével arra kényszerít.

H. Gy.

MOZGALOM.

A Szabadgondolat pályázata.

(A bíráló bizottság jelentése.)

A Szabadgondolat szerkesztősége a Szabadgondolat 1912. évi május havában megjelent számában pályázatot hirdetett a parasztság körében terjesztendő agitációs füzet megírására. A füzet tárgyául a szekularizáció kérdésének a magyar nép, elsősorban a földműves nép számára való ismertetése tűzetett ki. A pályázat határidejének lejártáig a következő dolgozatok érkeztek be: I. Jelige: „Az alföld”, II. A szekularizáció. Jelige: „Szerezd meg jogodat”, III. Miért szegény a magyar nép? Jelige: „Széchenyi István”, IV. A szekularizáció kérdésének nép-

szerű ismertetése. Jelige: „A papzsák”, V. Kié a föld? Jelige: „A papok vizet prédikálnak és bort isznak”, VI. A szekularizáció népies ismertetése. Jelige: „Múlt és jövő”, VII. A szekularizáció népszerű ismertetése. Jelige: „Giordano Bruno”, VIII. A szekularizáció. Jelige: „Balmazújváros”, IX. Jelige: „A nép jóléte az igazi jólét”, X. Jelige: „Szekularizáció, jöjjön el a te országod”, XI. Szekularizáció. Jelige: „Salus mundi”, XII. A szekularizációról, XIII. Földet a magyar népnek. Jelige: „Minden intézmény értékelésének hármasság alapja: az eredet, a tényleges működés és a jövőben várható fejlődés” (Harkányi), XIV. Szekularizáljunk, vagy mivel lehetne biztosan segíteni a nép ínségén 1? XV. Adjátok meg az államnak, ami az államé. Jelige: „Recrudescunt vulnera”, XVI. A szekularizáció. Jelige: „Salus Hungariae.”

A pályázat feltételeinek megfelelően a kijelölt szervezetek kiküldötteiből megalakult alulírott bíráló bizottság bírálata, illetve a jutalmazásra vonatkozó indítványa a következő:

A bizottság egyhangúan megállapítja, hogy a pályázat céljának megfelelő népiesen irt és a kérdés társadalmi és gazdasági jelentőségét kellően megvilágító, agitációs terjesztésre alkalmas dolgozat a pályaművek között nem akadt. Eszerint az első díj, 150 korona, ki nem adható. Három pályamű azonban mindenképpen komoly munka eredménye és olyan kvalitásokat árul el, hogy a bizottság e munkákat jutalmazni kívánja, bár a nép között való terjesztésre egyiket sem találja alkalmasnak.

A „*Giordano Bruno*” jeligéjű dolgozat helyesen állítja be és helyesen világítja meg a kérdést. Sajnos, a stílusa nem eléggé könnyed és népszerű, de határozott és meleg, úgy hogy középiskolai tanulók vagy egyetemi hallgatók kezébe bátran lehetne adni a dolgozatot, de ebben az esetben is több helyütt kiegészítésre, illetve helyesbítésre szorulna.

A „Balmazújváros” jeligéjű pályamű ügyesen megirt párbeszédes dolgozat. Az egyes álproblémákat egymástól elválasztva, világosan adja elő. Stílusa sokszor nehézkes, párbeszédei gyakran hosszadalmasak. Ténybeli tévedésektől és logikai hibáktól sem mentes. Agitációs célokra semmiképpen sem alkalmas.

„A nép jóléte az igazi jólét” jeligéjű munka hatástalan, sok helyütt zavaros írás, de sok, egyébként értékes, bár feldolgozatlan adattal, melyek azonban nagy tömegükkel csak terhelnék a népek szánt dolgozatot.

Mindezeknél fogva tisztelettel indítványozzuk, hogy a rendelkezésre álló összesen 300 korona pályadíjból a „Giordano Bruno” jeligéjű munka 80, a „Balmazújváros” és a „A nép jóléte az igazi jólét” jeligéjű munkák 50–50 koronával jutalmaztassanak.

Ezenkívül „A papok vizet prédikálnak és bort isznak” jeligéjű és a „Szekularizáljunk, vagy mivel lehetne biztosan segíteni a nép ínségén 1?” című jelige nélküli dolgozatok, melyek bár tartalmuknál fogva különös figyelmet nem érdemelnek, ügyes, eleven előadásukért, szerzőiknek kétségtelen írói készségeért *dicséretben* részesíttessenek, megjegyezvén, hogy egyik munka írója sem rendelkezik a kellő stílusbeli mérséklettel és sokszor túlzó, néhol sértő és izléstelen hangot használ. A többi dolgozat között is van egy-két ügyesebben megirt, jobb munka, de vagy tartalmuk hiányosságainál, vagy adataik helytelenségeinél, vagy előadásuk fölszínes a stílusuk kezdetleges voltánál fogva számba nem jöhetnek.

Miután pedig az egész pályázat célja az volt, hogy megfelelő,

agitációs füzet íródjék, indítványozzuk, hogy a díjak kiosztása után fennmaradó 120 korona a pályázat céljával kifizetett agitációs füzet megírásának honorálására fordíttassék és esetleg alulírt bizottság hatalmaztassék fel arra, hogy a munka megírására megbízást adjon és ecélből esetleg a pályázatban résztveit és jutalomban, illetve dicséretben részesült dolgozatok szerzőivel érintkezésbe lépjen. Ez az összeg azonban csak abszolút becsü és kiadásra alkalmas munkának adatik ki.

Budapest, 1913 április 1.

Dr. Ágoston Péter
Dr. Rédei József

Dr. Marschan Géza
Dr. Székely Artúr

A *Szabadgondolat* szerkesztősége elfogadván a bíráló bizottság indítványát, felhívja a jutalomban, illetve dicséretben részesített szerzőket arra, hogy amennyiben nevüket nyilvánosságra hozni kívánják, jelentsék ezt be a *Szabadgondolat* szerkesztőségének. Ez esetben nevüket szemlének jövő számában közöljük. A többi dolgozatok írói munkáikat kellő igazolás mellett átvehetik a *Szabadgondolat* szerkesztőségében.

A Galilei Kör márciusi ünnepe.

A Galilei Kör az idén is megtartotta márciusi ünnepélyét, hogy a 48-as idők hagyományait a maga értelmezésével bekapcsolja az új idők törekvéseibe. Akkor azonban, amikor az országban mindenki párt-, osztály- és felekezetkülönbség nélkül egyformán akar ünnepelni és egyformán ugyanazt akarja éreztetni, a Galilei Kör nem állott a hazug ünnepelők közé, hanem múltjához hűen mos4 is vállalta a kockázatot és merete március 15-ét másképp látni. Dokumentálni akarta programjával, hogy nem fogadja el a magyarázatát annak a konzervatívizmusnak, mely csak narkotikumnak használja a hagyományok erejét arra, hogy vele, miként a vallásokkal, fékezze a tömegek forradalmiságát, elterelje a figyelmet a jelen szükségleteiről és a jövő ígéreteiről. Úgy vélte, hogy 48 márciusát éppen azok az utódok ünnepelhetik joggal, akiket nem lehetett megtevesztetni a múltak (ma már jórészt fiktív) eredményeivel, mint ahogy azt az újítástól rettegők szeretnék, hanem akik azokon felül is még akarnak. 48 óta új törekvések új eszmények, új harci módok alakultak ki, az irodalom, a művészet új tartalmak, új vágyak forrásától lett nyugtalan. Ezeket akarta megszólaltatni a múltak nézésénél a Galilei Körnek április 6-án a Vigadóban tartott nagyszerű ünnepélye.

Turnowszky Sándor dr. elnöki megnyitójában méltó hévvel fejtette ki március 15-ének követeléseit az új generációval szemben. Az elnyomottságnak, az elmaradottságnak a formája megváltozott, de erősebb lett, változtatott eszközökkel és hatványozottabb lendülettel folytatni kell tehát az új felszabadításért folyó küzdelmet, mert március 15-ike nem egy befejezett emlék, hanem egy nagy erővel megcsinált és utóbb ellenséges kezekkel elrontott munka, melyet védeni, illetve folytatni kell. Gellért Lajos elszavalta Ady Endrének ünnepi versét (lapunk más helyén hoztuk), Medgyaszay Vilma Reinitz Béla zongora kíséretében Ady Endrének és Vajda Jánosnak néhány költeményét énekelte el bámulatos művészettel.

Polányi Károly dr. tartotta a hatalmas konstrukciójú ünnepi beszédet, amely egy nagy perspektívájú politikának elméleti igazolása kívánt lenni. Széles ívületű, súlyos szellemességű mondatokban vetítette a

hallgatóság elé a történelem, respektíve a márciusi idők tanulságait. Az a néhány diák meg munkás egyszerűen, de jól politizált, mert megsejtve a dolgok össze függését és következményét, tudtak cselekedni. Ma már finomodott a politikai lelkiismeret, sokasodtak és tisztázódtak a megismerések, de komolytalanabb, erélytelenebb és iránytvesztett lett a polgári politika. „Alázatos udvaroncok módjára, falhoz-tapadó füllel és szemünkkel a kulcslyukon – kémleltük az események szándokait, hogy azokat ellesve és szívünkbe lopva, mint sajátunkat vigyük ki hazug arccal a várakozó tömeg közé.” A nagy akarások eme megkööttségében aztán az elméletre, sőt a természettudományra hivatkoztak, melyből pedig csak a technika, valaminek megcsinálási módja következik, de az, hogy mit akarjunk, azt éppen úgy nem mondhatja meg a természettudomány, mint ahogy nem találhatja ki, nem tűzheti ki szükségleteinket a társadalomtörténésnek törvényszerűségeit kutató és megállapító rendszeres szociológia, illetve az erre alapított tudomány: a politika. Szükségleteinknél, céljaink meghatározásánál az erkölcsi rend adja a szempontokat, ebben pedig a meggyőződés, a kötelesség és a cselekvőképes akarat a parancsoló. A példátlan hatású beszéd után, melyet különben lapunkban egész terjedelmében hozni fogunk, színre került végre ezer nehézség és akadályon keresztül Veronika Tükre, Németh Andor egyfelvonásos legendája.

Meghatóan egyszerű, hirtelenében felállított színpadon, melyet csak a Vigadó lehetetlen akusztikája súlyosbított, volt kénytelen a Galilei Kör bemutatni a szegény Veronikát, miután előzőleg Budapest összes számbajövő színházai visszautasították. Először a Vígszínházhoz ment a Kör vezetősége. Ott azt mondták, hogy a darab nagyon szép, de nem merik előadatni. Bekopogtak a Magyar színházhoz, ott az igazgató megdicsérte a darabot, aztán egy napi gondolkodás után visszaadta, mondván, hogy ő és a szemérmes közönség nem bír el ilyesmit. Eljutottak tehát a Népoperahoz. Ott rendben is ment minden. A szerződést aláírtak, a próbákat is megkezdték, a plakátokat is kiragasztották, de pár napi gondolkodás után – miközben a darabot nem olvasták – a Népopera igazgatósága kijelentette, hogy ő nem bánja, akármilyen botrány lesz is belőle, ő nem adhatja oda a színházat egy olyan darabnak, amely antiklerikális és erkölcsöket sértő. (Az „illetékes” körök alkalmasint így súgták neki: „Antiklerikális, tehát erkölcstelen”, de hát a Népopera igazgatósága ezúttal függetlenítette magát minden idegen befolyástól.) Most aztán a Fővárosi Orfeumba került a Veronika (ezekután természetesen, megfelelő erkölcsi bizonyítvánnyal), de „az illetékes körök” itt is kapacitálták az igazgatót, hogy lássa a darabot ő is antiklerikálisnak, tehát erkölcstelennek és az Orfeum igazgatója épp úgy nem tudott elzárkózni a kényszerítő befolyás elől, mint a Népoperaé. Így jutott Veronika a Vigadóba, mert köztudomású tény, hogy előzetes cenzúra nálunk nincs és a művészetek nálunk teljes szabadságnak örvendenek. Veronika annyira gyér kivétel, hogy csak erősíti a szabályt. És mindez miért? A Veronika Tükrében az a probléma oldódik meg, hogy mint születnek a legendák, mint alakulhat át alkalmas erősségű körülmények között a szerelem vallásossága.

A legenda a folyócska a vallások tengerében, mely sohasem szűnik majd táplálni a tengert. A legenda a vallások kommentátora és népszerűsítője, mert akkor, mikor a vallások pozitív és dogmatikus formákat nyertek, a népből bennrejlő vallásossági hajlandóság nem szűnik meg munkálni és, mert egyetemes, nagy rendszereket nem akar, nem tud, de nem is szükséges, sőt legtöbbször nem is lehet máról holnapra

alkotni és mert a már létező vallásrendszeri is ki akarja próbálni és meg akarja érteni, hát legendákat csinál. Éppen ezért a legenda a vallások erős őrszeme, melyet akkor sem lehet majd meggyőzni, mikor a vallások már megszűntek, mert ez egyúttal a nép költészete, melynek tartalma egy olyan intenzitású érzelm, mely azt pótolni képes: a szerelem. Csak legyenek alkalmas viszonyok, melyek ezt a szerelmet vallásosságba robbantják ki. És ilyenek a reformáció és a hitviták csatazajától hangos török hódoltságbeli magyar idők, mikor minden társadalmi és egyéni érték a bizonytalanság prédája volt. A pozitív hit nem volt megnyugtató malaszt a minden oldalról és minden pillanatban fenyegető veszélyek és reménytelenségek között, a vallásosság motorja pedig tovább, sőt erősebben dolgozott és szívesen pihent meg egy olyan jelenségnél, egy csodánál, melyei rendszeren a vallások szoktak magyarázni és amelynek ténylegességét saját érzékeivel vélte látni. Egy leány, aki vakbuzgóságban tútesz mindenkin, aki erről híres és aki mégis gömbölyödik, jóllehet nem is férjes. Mit csináljon ezzel az érthetlenséggel, melyet hozzá még a leghitelesebb oldalról, a bába részéről is megerősítenek, a tömjénfüsttől elzsongított néptéboly. A legenda ellenállhatatlanul megindul. De ehhez kell egy legendás személy és Veronika ilyen. Szerelmes a papba, akitől azonban mérhetetlen távolságok választják el, akit ennélfogva csak álomban láthat és szeret. Egy ilyen nagyfokú szerelmi vágy azonban ezzel a sovány vágyteljesedéssel, amely szeszélyes és nem is minden álomban van meg, nem éri be. Nem szeretheti az isten szolgáját, hát szereti magát az istent, mert csak ezzel lehet az imádott tárgyat helyettesíteni. És ezért térdel Veronika állandóan a feszület előtt és ezért szellemült át az arca annyira, hogy szuggesztív ereje csoda látásának bizonyosságát váltja ki a buta, hívő tömegben ... És ezért támadták mindenfelé a darabot. A hitet, azt ne bántsuk, kiáltották. A Mária-kultusz persziflázsa, lehet ennél otrombább műveletet elképzelni, ordították másfelől. Pedig a valószínűbb költői magyarázat még nem szükségképpen otrombabb és a Mária-kultusz azzal nem lett semmivel sem költőietlenebb és tartalmatlanabb, ha belátunk a képződésének a mechanizmusába. Amint azonban ezt a darabról a legteljesebb felületességgel konstatálták, el volt intézve a darab művészi értéke és a nagyszerű és a Tart pour Tart kritika menten harakirit indítványozott, mihelyt kitűnt, hogy a darabból tendencia is magyarázható. És nyelv-tisztatlanságot és obszcén kifejezéseket kerestek ott, ahol már más meggyőzőbb érvet nem tudtak találni. Véleményünk szerint azonban a Veronika Tükre mégis szép.

Ez volt a programja a Galilei Kör márciusi ünnepélyének, melyet 1913-ban a hivatalos és egyéb körök mindenáron lehetetlenné akartak tenni.

A Galilei füzetekről.

A félév előtt újuknak indult Galilei füzetekről, amely tudományos rendszerek rövid népszerűsítő előadását tűzte ki céljául, hírül adhatjuk, hogy az olvasóközönség meleg szeretetével találkoztak. Ennek egészen biztos fokmérője az a páratlan kelen-dőség, amely szárnyára kapta a csinos kis füzeteket és elvitte a legtávolabbi magyar községekig. Nem tarthat vissza semminő álszemérem, hogy jogos önértettel ne örüljünk a közönség megértő támogatásának és hogy jóleső melegséggel ne töltsön el az a perspektíva, amely a kis füzetek mögött, távolságon és lelkeken keresztül, élénk tárul. Látjuk a tétovázó magára hagyott középiskolást vagy serdülő ifjút, aki öntudatlanul ie új megismerésekre vágyva szűknek érzi eddigi látását és a kis füzetek új és előtte

még nem ismert kérdésekkel ostromolván őt, előkészítik részére az utat, hogy ráeszmélhessen a társadalmi összefüggésekre és korának problémáira. Nem ronthatja meg örömlétünket, hogy a sok elismerés mellett, amelyben hivatott oldalokról részesítették kísérletünket, találkoztunk a gyűlölködő rosszindulat „kritikának” nevezett gyalázkodásaival is. Horánszky Lajos nevű filológus nekirugaszkodására a „Magyar Figyelő” magas színvonalon álló hasábjain felesleges szót pazarolnunk. Ellenséges felfogásokkal lehel hadakozni, Horánszky lapos frázisaival igazán felesleges. A karaván halad. Ehelyütt szólunk inkább egy másik lekicsinylő kritikáról, amely baráti oldalról érkezett Láncki Jenőnek a Nyugatban megjelent rövid bírálatáról. Ez a baráti támadás, megvalljuk, fájt nekünk. Teljes tiszteletben tartván a komoly bírálat teljes szabadságát és készséggel elismervén a bíráló tárgyilagos szándékait, megállapítjuk, hogy Láncki Jenő ezt a kis bírálatot csak céljaink félreismerése folytán írhatta meg. Láncki elsősorban nem a kis füzetek tartalmát kifogásolja, hanem általában a tudományok rövid népszerűsítésének gondolatát. Ő megveti az efféle kísérleteket. Előtte komikusnak tűnik fel tudományos rendszereknek dióhéjba foglalása, amely csak a nagyképűsködő áltudomány és félműveltség forrása lehet. Ezt, bocsánatot kérünk, csak a dolog félreértésével lehetett leírni. Egyfelől túlbecsülése, másfelől pedig indokolatlan lekicsinylése ez a mi szerény szándékainknak. Mi nem állítjuk, hogy e füzetek elolvasása tudóssá teszi az olvasót, – megjegyezzük közbevetőleg, hogy középiskolai tanulók és fiatalabb korúak, de mindenesetre a társadalmi tudományok terén kezdő olvasókra számítottunk, de joggal feltehetjük, hogy a füzetek olvasója megszerzi magának e füzetekből az első tájékoztatást, figyelmét megragadják az esetleg még nem hallott problémák és utat jelölnek meg a továbbképzésre. Ha valaki rövid tájékoztatások elolvasása után már teljesen szakképzettnek hiszi magát – elvégre ez nem akadályozhat meg minket céljaink követésében. Becsületes szándékunk nem múlhatik azon, hogy egyesek visszaélnek vele. S még egyet. Ne tessék a mi viszonyainkat a külföldiekkel összemérni. Láncki Jenő úr ismeri a mi könyv- és sajtóviszonyainkat és tudhatja, hogy bő ée kimerítő tudományos munkák szélesebb kelendősegre drágaság miatt nem számíthatnak. A Galilei füzetek ára pedig 30 fillér.

A rózsafüzér minden gombja egy Ave Máriát jelent. Minden tizedik gombja nagyobb és egy Pater nostert jelent. Az utolsó gombja pedig azt jelenti, hogy most újból lehet kezdeni. És ebben a körben mozog a valóságos gondolat kétezer év óta.

p. k.